Mədəniyyət
Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət Nazirliyinin orqanı

N 14 (119) 26 Август 1994-чи ил. Гәзет 1991-чи илдән чыхыр. Гијмәти 30 ман

ГАРАБАҒ ХАЛЧАЛАРЫ

Илгар ӘКБӘРОВ.

Гарабағын, хүсусилә гәдим тарихә малик Бәрдәнин халча сәнәти XVIII әсрин икинчи јарысындан е'тибарән Шуша шәһәриндә мәркәзләшмиш, бурада даһа кениш мигјасда инкишаф етмәјә башламышдыр. Буна көрә дә сәнәтшүнаслар Гарабағ халчаларынын әксәријјәтини Шушаја аид едирләр.

Бәрдәдә "Аран", "Гоча", "Чәләби", "Бујнуз", "Ачма-Јумма", "Балыг", "Шабалыд бута" ховлу композисијалары, шәддә, вәрни, зили, Ағчабәдидә "Ләмбәран", "Гарабағ", "Хантирмә" ховлу композисијалары, чечим кими ховсуз халча нөвләри тохунурду. Ејни заманда Шушада "Малыбәјли", "Ләмпә", "Бағчадакүлләр", "Булуд", "Мунчуг", "Күлјајлыг", "Сахсыдакүлләр", "Нәлбәкикүл", "Зәрмәхмәр" ховлу композисијалары, Чәбрајылда исә "Ханлыг", "Күрд", "Муған", "Талыш", "Гарагојунлу", "Губадлы" ховлу композисијалары, палаз, килим ховсуз халча нөвләри тохунурду ки, бунлар да чох мәшһур иди.

Гарабағ халчалары вә онун үч групуна (Гарабағ, Шуша, Чәбрајыл) дахил олан халчалар өз техноложи вә бәдии хүсусијјәтләринә көрә охшар, композисијаларынын мүхтәлифлији, һәндәси вә нәбати елементләри илә фәрглидир. Гарабағда "Хәликәбә дәсти" халча комплекти кениш јајылмышдыр.

Гарабағ халчалары адәтән 2 квадратметрдән 20 квадратметрәдәк өлчүдә истеһсал олунур. Бә'зән 25 вә 30 квадратметр өлчүдә олан халчалара да раст кәлмәк олар. Илмәләрин сыхлығы адәтән 30х30-дан 40х40-дәк олур, јә'ни 1 квадратметрдә 90 миндән 160 минәдәк илмә јерләшир. Бә'зән һәр квадратметриндә 200 минәдәк илмәси олан халчалара да раст кәлинир. Бу халчаларда илмәләрин һүндүрлүјү 6 ммдән 10 мм-ә гәдәрдир. (Јени истеһсал олунан халчалар нәзәрдә тутулур).

Композисијалары ири вә мүрәккәб олан Гарабағ халчалары һәндәсиләшмиш нәбати орнаментләрлә бәзәдилир вә бунун үчүн даһа чох гызылы сары, гырмызы, ал гырмызы, палыды, чәһрајы рәнкләрдән истифадә олунур.

Гарабағ халчалары "Гүлләби илмә" үсулу илә тохунур. Онларын әксәријјәти узун вә ири олур. Илмәләр орта вә аз сыхлыға малик олса да бу халчалар хејли мөһкәмлијә вә гаранлығы илә фәргләнир. Көркәмли Азәрбајчан шаирәси Хуршуд Бану Натәванын Гарабағ "Хәли-кәбә дәсти"ни буна мисал көстәрмәк олар.

Бәдии хүсусијјәтләринә вә тохунма үсулларына көрә Тәбриз халчасына бәнзәјән Гарабағ халчалары һеч вахт јалныз јарашыг мәгсәди дашымамыш, мәишәтдә онлар бөјүк әһәмијјәтә малик олмушдур. Ири ховлу халчалары (хәли-кәбә) јерә дөшәјәр, ховсуз халчалары дивара вурар, чувал, мәфрәш вә торбалардан әрзаг, јорған-дөшәк, пал-палтар, ев аваданлығы, габ-гачаг сахламаг үчүн истифадә едәрдиләр. Көчәри тәсәррүфатларында һөкмән ашырма һејбәләр, чуллар, атлар үчүн јәһәрүстү вә хырда әшјалар да олурду.

1891-ји илдә Зедкенидзенин Тифлисдә дәрч олунмуш "1886-чы илдә Шушада халча вә палаз истеһсалы" китабында јазылыб: "...Демәк олар ки, бүтүн халчалар азәрбајчанлы аиләләриндә истеһсал олунур... Ермәниләр халча тохумағы азәрбајчанлылардан өјрәнмәлидирләр".